

เทศน์เช้า วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

สัปดาห์นี้เป็นสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนานะ เขาส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้ง ส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้คนสนใจในพระพุทธศาสนา เห็นไหม ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มันเป็นส่วนรวม ถ้ามีศาสนา มีการหล่อหลอมให้คนร่มเย็นเป็นสุข ถ้าคนร่มเย็นเป็นสุข นี่ชาติ ถ้าชาติขึ้นมา ความ เป็นอยู่ของชาติ กฎหมายมันก็บังคับใช้ แต่ถ้าคนร่มเย็นเป็นสุขแล้วเขาจะไม่ฝ่าฝืน คำว่า “ไม่ฝ่าฝืน” ความเป็นอยู่ของสังคมก็ดีขึ้น

ฉะนั้น สัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เขาต้องพยายามดึงความสนใจให้คนสนใจเรื่องศาสนา เพราะศาสนาพุทธนะ พุทธศาสนาสอนเรื่องให้อภัยกัน ให้มีกตัญญูกตเวที ให้รู้บุญรู้คุณกัน เพราะ บุญคุณๆ ใจ ถ้าบุญคุณอย่างนี้มันเป็นเรื่องล้ำสมัย ในปัจจุบันนี้มันต้องมีการแข่งขัน มันต้องมีการแข่งขัน มันต้องเอาชนะคะคานกัน การเอาชนะคะคานกัน การแข่งขันนั้น อันนั้นมันเป็นเรื่อง โลกๆ ใจ แต่คนเราถ้ามีน้ำใจนะ แข่งขันมาแล้ว พอจบแล้วเขาให้อภัยต่อกัน เขาชื่นชมต่อกัน ความชื่นชมอย่างนั้น นี่เรื่องของศาสนา

ฉะนั้น สัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา นี้ถูกต้อง ส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้คนสนใจ ให้คนเข้ามาในพระพุทธศาสนา ให้คนเขาเข้ามา เข้ามาให้หัวใจมันมีที่พึ่ง หัวใจมันคืนรนของมัน เด็กๆ เวลาพูด กับพ่อกับแม่ เขามีความสุขของเขา เขามีความอบอุ่นของเขา เพราะว่าพ่อแม่คุ้มครองเขาได้ทั้งนั้นแหละ แต่เวลาเขาโตขึ้นมาละ เขาต้องเผชิญชีวิตโลกของเขาเองละ ถ้าเผชิญชีวิตของเขาเองเขาจะ พึ่งอะไรละ

จิตใจของเขา เห็นไหม คนมีพ่อแม่ ถ้าคนมีพ่อแม่อยู่ เรามีพระอรหันต์ของลูกนะ พระอรหันต์ของเราอยู่ในบ้านของเรา เราจะดูแลรักษาของเรา เวลาพ่อแม่เราเสียไปแล้วนะ เวลาคิดถึงพระอรหันต์ของเรา เราคิดถึงแล้วมันสะท้อนใจๆ พ่อแม่เราก็เสียไปแล้วนะ นี่เพราะอะไร เวลา

เด็กๆ มันมีพ่อแม่ มันอบอุ่นของมัน เวลาเราโตขึ้นมาเราก็ต้องดูแลจิตใจของเรา ดูแลจิตใจของเราเอาอะไรมาดูแล เอาอะไร ก็นี้พุทธศาสนา พุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

ถ้าเรามีผู้รู้ของเราอยู่ เรามีจิตวิญญาณของเราอยู่ ชีวิตนี้ก็ยังมีอยู่ แต่เวลาคนตาย จิตนี้ออกจากร่างไป จิตวิญญาณเคลื่อนออกจากร่างนี้ไป ร่างกายนี้เขาเอาไปเผา ร่างกายนี้เขาเอาไปฝัง ชีวิตนี้มีเท่านี้ ถ้าชีวิตนี้มีเท่านี้ ถ้าสติปัญญาเรามีเท่านี้ มันจะไม่ห่อหุ้ม ไม่ทะเยอทะยานจนเกินกว่าเหตุนะ คำว่า “ไม่ทะเยอทะยาน” คนเรานี้ประสบความสำเร็จมันก็ต้องมีปัญหา ถ้าปัญญาอย่างนั้น ปัญญาถ้ามีพุทธศาสนาดูแลคุ้มครองเรา ถ้าดูแลคุ้มครองเรา

นี่สัปดาห์ส่งเสริมพุทธศาสนา เขาชักจูงกันมาให้มาสนใจ แต่ของเรา เราจะส่งเสริมพุทธศาสนาที่ไหนล่ะ ถ้าศาสนาของเราเนะ เราประพฤติปฏิบัติของเรา ศาสนามันอยู่ในใจของเรา แต่เวลามันทุกข์ เห็นไหม ทุกข์เป็นอริยสัจ ทุกข์เป็นความจริง ถ้าเรามีสติปัญญาของเรา เราจะกำหนดพุทธานุสติ ปัญญาอบรมสมาธิของเรา

นี่ศาสนานี้ใครต้องมาส่งเสริม ศาสนานี้จะส่งเสริมขึ้นมาได้ ส่งเสริมมาด้วยความเพียรชอบ เราต้องนั่งสมาธิภาวนาของเรา เราจะส่งเสริมพุทธศาสนาในหัวใจของเรา มันจะเกิดขึ้นมากับเรานะ ถ้ามีสติปัญญาขึ้นมา เราจะเห็นคุณค่าของศาสนาทันทีเลย เห็นคุณค่าของศาสนานะ

คูลี เวลาหลวงตาท่านไปตรัสรู้ธรรมที่วัดคอดอยธรรมเจดีย์ เห็นไหม ท่านบอกว่าท่านกราบแล้วกราบเล่า นี่เป็นพระโศดาบัน เป็นพระสภิกาคามี เป็นพระอนาคามี มันก็ซาบซึ่งใจพอแรงอยู่แล้วแหละ เวลามันทำลายอวิชชาในหัวใจเข้ามาแล้วมันกราบแล้วกราบเล่า มันกราบอะไร นี่มันกราบอะไร? กราบบุญคุณ กราบเมตตาคุณ ปัญญาคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ตรัสรู้ธรรมขึ้นมา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่วางธรรมและวินัยนี้ไว้ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปแสดงธรรมจักษุ นี้แสดงธรรมจักษุ ปัญจวัคคีย์ ๕ องค์ ได้แต่อัญญาโกณฑัญญะมาองค์เดียว นี่เวลาได้มาองค์เดียว ศาสนานะ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดาในใจของพระอัญญาโกณฑัญญะ

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปล่งอุทานเลย “อัญญาโกณฑัญญะรู้แล้วหนอ อัญญาโกณฑัญญะรู้แล้วหนอ”

นี่ศาสนาส่งเสริมขึ้นมาได้ในใจของพระอัญญาโกณฑัญญะ เวลาพระอัญญาโกณฑัญญะรู้จริงตามความเป็นจริงขึ้นมา มันซาบซึ้ง เห็นใหม่ นี่มันซาบซึ้งเพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ปลาบปลื้มในใจของท่าน เพราะท่านวางกรรมวินัย ท่านประกาศสังฆกรรม ทีนี้ประกาศสังฆกรรมนะ เวลาหลวงตาท่านปฏิบัติของท่านเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา พอถึงสิ้นสุดแห่งทุกข์นี้ กราบแล้วกราบเล่า กราบแล้วกราบเล่า มันซึ่งบุญซึ่งคุณไฉน

พอซึ่งบุญซึ่งคุณ นี่ส่งเสริมศาสนาที่ไหน ถ้าส่งเสริมศาสนาที่หัวใจของเราละ สัปดาห์ส่งเสริมพุทธศาสนานี้เป็นสังคมประเพณีวัฒนธรรม ส่งเสริมพุทธศาสนาเพื่อให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข ทีนี้ถ้าส่งเสริมหัวใจของเรา เราจะส่งเสริมหัวใจของเรา เราต้องมีสติปัญญาของเรา เราจะส่งเสริมพุทธศาสนาในหัวใจของเรา “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” ผู้ใดเห็นใจของตัวเอง ผู้ใดรักษาใจของตัวเองได้ เราจะส่งเสริมศาสนาที่นี่

ถ้าส่งเสริมศาสนาที่นี่ เราต้องมีอะไรล่ะ? เราต้องมีสติ ถ้าเรามีสติ เห็นใหม่ มีสติขึ้นมาหน้าที่การงานของเรา การทำสิ่งใดของเรา ความผิดพลาดมันก็มีน้อยลง ความผิดพลาดจะไม่มีเลย นี่มันไม่มี ความผิดพลาดมันก็มีบ้าง แต่ว่าถ้าขาดสติละ ทำตามอารมณ์ ตามความพอใจของตัวเอง ทำตามความปรารถนาของตัวเอง ตัดหาความทะยานอยากมันสิ้นฝั่ง

นี่เวลาบอกว่าเราอยากจะทำนิพพาน อยากจะส่งเสริมพุทธศาสนา พุทธศาสนามีอยู่แล้วในหัวใจของเรา นี่มีสติปัญญาเข้าไปนี่พบมันเอง นิพพานอยู่กลางหัวใจ ถ้านิพพานอยู่กลางหัวใจ มันเวียนตายเวียนเกิดได้อย่างไรล่ะ มันเวียนตายเวียนเกิดนี้ใครพาเวียนตายเวียนเกิดล่ะ? ก็อวิชชา ก็ความไม่รู้ นี่เวลาส่งเสริมพุทธศาสนา ศีลยาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นปริยัติขึ้นมา นี่พุทธศาสนา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สังฆกรรม

ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะเป็นธรรมชาติ การเกิดการตายก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง การเกิดและการตายก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง กุศลก็เป็นธรรมอันหนึ่ง อกุศลก็เป็นธรรมอันหนึ่ง ถ้าเราไม่รู้จักอกุศล เราจะแยกกุศลกับอกุศลออกจากกันได้อย่างไร ถ้าเราไม่รู้จักอวิชชา เราไม่รู้จักสักกายทิฎฐิ ความเห็นผิดของใจ เราจะไปแยกแยะกิเลสออกจากใจเราได้อย่างไร เราจะแยกแยะกิเลสออกจากใจเรานี้เราจะแยกแยะได้อย่างไร

ถ้าแยกแยะขึ้นมา เห็นใหม่ นี่มรรคญาณ มรรคญาณมันจะเกิดมาจากไหน เวลาศึกษาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษาพระไตรปิฎกขึ้นมาเป็นทฤษฎีทั้งนั้นแหละ มันเป็น

ชื่อของมัน เป็นวิธีการ เป็นสิ่งที่จะย้อนเข้าไปสู่ใจของตัว เวลาเกิดสติขึ้นมา สติ ถ้ามีสติขึ้นมา นี้ เวลาที่มีสติขึ้นมา ความคิดมันหายไปไหน ทำไมมันหยุดได้ เวลาเราขาดสติขึ้นมา ความคิดมันลาก หัวใจนี้ไป หัวใจนี้เป็นเจ้าของมัน เวลาอารมณ์เกิดขึ้นมา มันเหยียบย่ำ เวลาความโลภ ความโกรธ มันเกิดจากใจ เห็นไหม ใจตามมันไปหมดเลย นี่เพราะเป็นใจของมัน

“นิพพานมันอยู่แล้ว นิพพานมันอยู่แล้ว มันอยู่ที่ไหน ทำไมมันเร่าร้อนขนาดนี้ ทำไมมันเร่าร้อนขนาดนี้ ทำไมมันเร่าร้อนขนาดนี้” แต่ถ้าเรามีสติปัญญา ทำไมมันหยุดได้ละ สุขอื่นใดเท่ากับ จิตสงบไม่มี ถ้าจิตมันสงบเข้ามา ผู้รู้ ผู้รู้มันจะตื่นขึ้นมา มันจะเบิกบานขึ้นมา ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มันก็แค่เป็นสมณะ เป็นสมาธิเท่านั้นแหละ นี่ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน แล้วปัญญาละ ปัญญา นี่มรรค ญาณ สิ่งที่ว่าพิจารณาจนชอบ เพียรชอบ ถ้าใครไม่เห็นหน้ากิเลส จะชำระกิเลสได้อย่างไร

ถ้าเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมตามความเป็นจริง เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม มันเป็นกิเลสไหม กายนี้เป็นกิเลสหรือเปล่า? ไม่เป็น เวทนามันเป็นกิเลสหรือเปล่า? ไม่เป็น นี่กาย เวทนา จิต ธรรมมันเป็นกิเลสหรือเปล่า? มันไม่เป็นกิเลสเลย ไม่มีสิ่งใดเป็นกิเลสเลย นี่ ความไม่รู้ ความเร่าร้อนในใจ ค้นหาความทะยานอยากของเราต่างหากหากเป็นกิเลส แล้วค้นหาความ ทะยานอยากมันอยู่ที่ไหนละ? มันก็อยู่ที่ธาตุรู้ ธาตุรู้ ผู้รู้ ผู้เบิกบาน มันเบิกบานในอะไรละ มันรู้ใน อะไรละ ถ้ามันรู้มันก็รู้ตามประสา มัน รู้สิ่งที่เอามาเผาผลาญมัน เห็นไหม

ไปศึกษาธรรมกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นิพพานเป็นความว่างๆ เราก็เป็นความว่าง เราก็ปล่อย เรามีสติปัญญา มันก็ว่างหมดแล้ว ว่างหมดแล้ว ว่างโดยอวิชา ว่างโดยไม่มีใคร มีสติปัญญาเป็นเจ้าของมันไง แต่ถ้าเราทำความสงบของใจเข้ามา พอมันว่าง มีสติ มีสตินะ เป็นเจ้าของความว่าง เรา รู้จักของเรา นี่ถ้าเรารู้จักของเราละ พอมันออกรับรู้ แล้วออกรับรู้นี้ เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม แล้วกาย เวทนา จิต ธรรมมันไม่ใช่กิเลส แล้วไปเห็นมันทำไมละ

กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นเครื่องดำเนิน เป็นสิ่งที่กิเลสมันอาศัยสิ่งนี้ อาศัยกาย อาศัยเวทนา อาศัยจิต อาศัยธรรมไปหาความโลภ ความโกรธ ความหลง ไปหาความพอใจของมัน มันเอาสิ่งนี้ เป็นเครื่องมือเครื่องสื่อสารเท่านั้น เวลาเราปฏิบัติธรรม เห็นไหม นี่สังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง ถ้ามีสติปัญญาขึ้นมา สังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่งที่มันมีสติ มันมีปัญญาของมัน เวลาเราควบคุม เราใช้ขึ้นมา เราฝึกหัดใช้ปัญญา จากโลกีย์ปัญญาเป็นโลกุตตรปัญญา

ถ้าโลกุตตรปัญญามันเกิดเพราะอะไรละ เกิดเพราะว่าเราไม่ไปบวกไง แต่ถ้าเกิดโลกียปัญญาใช่ไหม นี่ความว่าง ปัญญาของเราเนี่ยเราเข้าใจ เราใครเราตรง...ปัญญาทั้งนั้น นี่เป็นธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งนั้น สิ่งทั้งนั้นเพราะอะไร เพราะเราศึกษามา มันไม่จริงของเราขึ้นมา ถ้าเป็นความจริงขึ้นมา ถ้าจิตมันสงบขึ้นมา ถ้ามันเป็นจริง มันเห็นกายก็เห็นกายจริงๆ เห็นเวทนามก็เห็นเวทนาจริงๆ เห็นจิต เห็นธรรมจริงๆ สิ่งนี้ จิตมันอาศัยสิ่งนี้ออกไปหาผลประโยชน์ของมัน

ทีนี้ถ้าจิตอาศัยๆ ถ้าจิตไม่อาศัยมัน จิตจับมัน จิตจับมันแล้วพิจารณา เอากายพิจารณา กายมันก็มีขึ้นมาโดยวิบากกรรม เวทนามันมีเพราะจิตมันยึด นี่ถ้าจิตมันมี จิตมันเศร้าหมอง จิตมันฟุ้งใส ธรรมารมณ์ๆ สัจธรรมๆ ธรรมที่มันเกิดขึ้น ถ้ามันมีสติปัญญามันก็เป็นธรรม เป็นธรรมมันก็สลด มันก็สังเวช นี่มันสลด มันสังเวช มันจะสำรอก มันจะคายของมัน แต่ถ้ามันเป็นปัญญา อารมณ์ละ สัญญาอารมณ์ เราดู เราเห็น เราดู เราบวกเข้าไป นี่มันเป็นโลกียะ ถ้าเป็นโลกุตระ ถ้าเป็นสัจธรรมๆ สัจธรรมมันเกิดเพราะอะไร เกิดเพราะการฝึกฝนของมันใช่ไหม

ถ้ามีการฝึกฝน มีการกระทำ นี่พิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต พิจารณาธรรม มันเป็นกิเลสไหม? มันไม่เป็นหรอก แต่ความโง่ของผู้รู้ ความโง่ของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานนี่มันโง่ มันโง่ มันไปยึดของมัน ถ้ามันพิจารณาขนาดไหนมันก็เป็นจินตมยปัญญา มันเป็นจินตนาการของมันไป แต่ถ้ามันเป็นความจริงละ ถ้าเป็นความจริง มรรคมันเกิดอย่างนี้ ถ้ามันเกิดอย่างนี้มันสำรอก มันคายของมัน คายออกมาแล้วคายซ้ำคายซาก คายซ้ำคายซาก

นี่ไงส่งเสริมพระพุทธศาสนา “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เห็นไหม บพเพนิวาธานุสติญาณ จตุปปาตญาณ อาสวักขยญาณ สำรอกคายออกในใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลามันสำรอก มันคายออก นี่สั่งสอนได้ ๓ โลกธาตุ เพราะจิตดวงนี้ จิตดวงนี้มันเวียนตายเวียนเกิดนะ แล้วในหัวใจของเรามันก็เวียนตายเวียนเกิดเหมือนกัน แล้วจิตของเรามันแบกรับภาระอยู่

ปัจจุบันนี้เราเกิดเป็นชาวพุทธพบพุทธศาสนา แล้วก็ส่งเสริมสัจพดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ส่งเสริม ส่งเสริมจากคนที่เขาไม่เห็นคุณค่า คนที่ไม่เห็นคุณค่าไม่เห็นราคา เขาก็ไม่สนใจ เรามีคุณค่า เรามีราคา พอเรามีคุณค่ามีราคา เรามีศรัทธาในใจของเรา ถ้าเรามีศรัทธาในใจของเรา ศรัทธา เห็นไหม อจลศรัทธา เราก็พยายามจะรื้อค้น พยายามจะให้มันเป็นความจริง มูลค่าของ

ธรรม มูลค่าของสมาธิ มูลค่าของปัญญาที่มันเกิดขึ้น แล้วมันเกิดขึ้นจากใจของเรา เกิดขึ้นตามความเป็นจริงของเรา เราจะส่งเสริมกันที่นี่

เราทำทาน ทำทานเพื่ออะไร? เพื่อให้ใจของเรามันผ่อนคลาย เรามีศีลของเรา มีศีลให้จิตมันเป็นปกติ แล้วเราฝึกหัดใช้ปัญญาของเรา ถ้ามันเป็นโลกียะก็ให้มันเป็นโลกียะไปก่อน คนเราเกิดมานะ ถ้ามันเป็นโลกียปัญญา มันเป็นสัตตชาตญาณ มันเป็นความจริงอย่างนี้ คนฝึกหัดใหม่มันก็เป็นแบบนี้ เราเป็นเด็กเป็นน้อย พ่อแม่ก็พาเข้าวัดเข้าวา เราเป็นเด็กเป็นน้อยก็ส่งเสริมพุทธศาสนาไปทำบุญกุศลกัน นี่ถ้าจิตมันพัฒนาขึ้นมา มันใหญ่ขึ้นมา เห็นไหม

ทำบุญร้อยหนพันหนไม่เท่ากับมีศีลบริสุทธิ์หนึ่ง มีศีลบริสุทธิ์ร้อยหนพันหนไม่เท่ากับเกิดสมาธิหนึ่ง สมาธิร้อยหนพันหนไม่เท่ากับเกิดโลกุตตรปัญญาขึ้นมาหนึ่ง เราแสวงหาสิ่งนี้ เราทำสิ่งนี้ถ้าจิตเรามีศรัทธามีความเชื่อของเรา เราพัฒนาของเรา เราทำความจริงของเรา นี่มันเป็นปัจจัยตั้ง เป็นสันตสิกขุโก

โลกเขาทำกัน เราก็เห็นสิ่งนั้นสมควรกับโลก ถ้าเราทำของเรา มันก็สมควรกับใจของเรา เราพยายามสร้างของเรา ทำของเราขึ้นมา ส่งเสริมของเรา แล้วเราจะเข้าใจ เห็นแล้ววางไว้ตามความเป็นจริง ไม่คัด ไม่ค้าน ไม่แยก ไม่เยาะสิ่งใด เอาความจริง ความจริงแบบเริ่มต้น ความจริงปานกลาง แล้วความจริงถึงที่สุดในใจเราให้มันเป็นความจริงขึ้นมา

พุทธศาสนามีคุณค่า เพราะเราเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาเราถึงพยายามฝึกตน ฝึกตน เห็นใหม่ นี่ความเพียรชอบ ความเพียร ความวิริยะ ความอดุสาหะ เราต้องแย่งชิงมาจากกิเลสตัณหา ความทะยานอยากนะ กิเลสตัณหาความทะยานอยากมันก็จะอยู่จะกินของมันตามสะดวกสบายของมัน เราก็แย่งชิงมันมา แย่งชิงมาถือศีล แย่งชิงมาเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา แล้วถ้าจิตนะมันเบียดกิเลสตัณหาความทะยานอยากออกไปจากใจของเรา นั่นละมันจะผ่อนคลาย แล้วมันผ่อนคลายก็ฝึกหัดใช้ปัญญาขึ้นมา ส่งเสริมจนใจของเราให้มันเป็นธรรมๆ เป็นธรรมคืออกุปปธรรม ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีการเคลื่อนไหว ไม่มีการย้อนคืนมา นั่นเป็นอกุปปธรรม

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา สภาวธรรมเป็นอนัตตา นี่เป็นอกุปปธรรม เป็นสังขธรรม เป็นธรรมชาติ อันหนึ่ง แต่ถ้าเป็นอกุปปธรรม ธรรมชาติมันต้องมีการเปลี่ยนแปลง อันนี้มันไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เปลี่ยนแปลงอย่างไร เราส่งเสริมอย่างนี้ มรรคผลของเราจะเกิดในใจของเราเพื่อประโยชน์กับเรา เอวัง